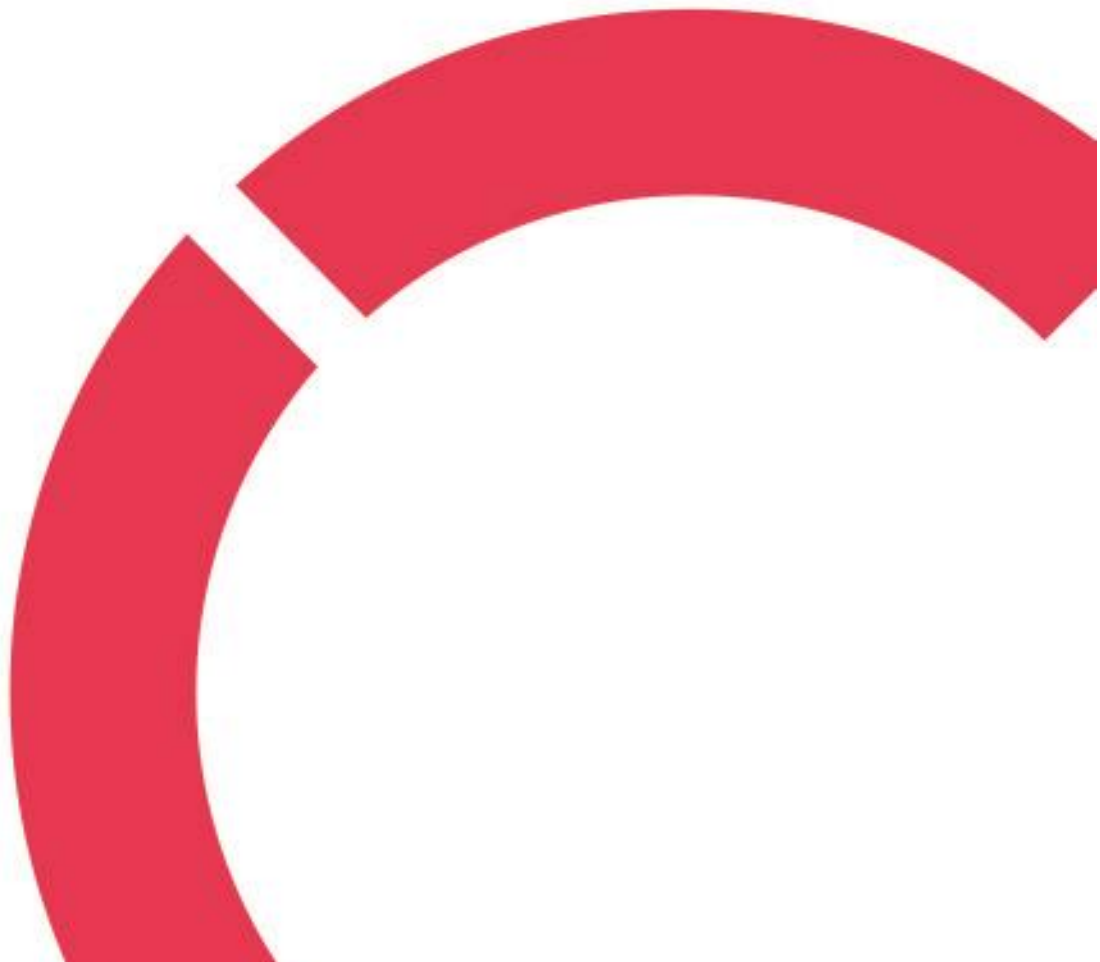

Riku Rantasalo

**VARHAISKASVATUKSEN TUEN TASOJEN PEDAGOGISIA RAT-
KAISUJA**

Käytänteitä Lahden alueen varhaiskasvatuksessa

**Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomin koulutus
Toukokuu 2023**

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Toukokuu 2023	Tekijä/tekijät Riku Rantasalo
Koulutus Sosionomin koulutus		☒ AMK ☐ YAMK
Työn nimi VARHAISKASVATUKSEN TUEN TASOJEN PEDAGOGISIA RATKAISUJA. Käytänteitä Lahden alueen varhaiskasvatuksessa.		
Työn ohjaaja Tarja Mäkitalo		Sivumäärä 30 + 2
Työelämäohjaaja Jaana Siikanen		
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvailla ja dokumentoida Lahden alueen varhaiskasvatustyösköiden käytössä olevia pedagogisia ratkaisuja eri tuen tasoilla. Opinnäytetyön empiirinen osuus keskittyi keräämään yhteen lapsiryhmissä käytettyjä tukitoimia yleisen, tehostetun ja erityisen tuen osalta ja eri tuen tasojen rajanvedon selvyyttä. Opinnäytetyön tilaajana oli Lahden kaupungin varhaiskasvatustalvet. Elokuussa 2022 käyttöön otetun varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistuksen myötä tuen tasoja ei ole vielä ehditty tutkia käytännön esimerkkien kautta.</p> <p>Työn teoriaosuus pohjautuu uusimpiin alan lähteisiin. Teoriaosuuden taustalla ovat myös varhaiskasvatustalvet sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Tutkimusosuus toteutettiin laadullisena tutkimuksena käyttäen anonymisti tehtävää Webropol-kyselyä. Suurin osa vastaajista työskenteli varhaiskasvatuksen hoitajana tai varhaiskasvatuksen opettajana.</p> <p>Kyselyn tulokset koostuvat neljäntoista vastaajan datasta, joka analysoitiin teemoittamalla ja peilamalla tuloksia alan tuoreimpaan lähdeaineistoon sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin 2022. Kyselyn vastausten perusteella noustessa tuen tasoilla pedagogisten ratkaisujen ja tuen intensiteetti kasvaa myös. Lapsen tukitoimet henkilökohtaistuvat ja ryhmän resursseihin kuuluu usein ryhmäavustaja tehostetun ja erityisen tuen kohdalla. Kyselyssä havaittiin rajanveto tuen tasojen välille haasteelliseksi.</p>		
Asiasanat Erityinen tuki, inklusio, tehostettu tuki, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, yleinen tuki		

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date May 2023	Author Riku Rantasalo
Degree programme Bachelor's Degree in Social Services		
Name of thesis PEDAGOGICAL SUPPORT SOLUTIONS FOR EARLY CHILDHOOD EDUCATION. Practices in childhood education in Lahti area.		
Centria supervisor Tarja Mäkitalo	Pages 30 + 2	
Instructor representing commissioning institution or company Jaana Siikanen		
<p>The purpose of this thesis was to describe and document pedagogical solutions used by childhood education units in the Lahti region at different levels of support. The empirical part of the thesis focused on gathering support measures used in children's groups in terms of general, enhanced, and special support and clarity of boundaries between the different support levels. This thesis was commissioned by the early childhood education services of the city of Lahti. With the reform of the basics of the early childhood education plan effective from August 2022, the levels of support have not yet been studied through practical examples.</p> <p>The theoretical part of the work is based on the latest sources in the field. The theory section is also based on the early childhood education act and the basics of the early childhood education plan. The research was carried out as a qualitative study using an anonymous Webropol survey. Most of the respondents worked as early childhood education nurses or early childhood education teachers.</p> <p>The survey results consist of the data of fourteen respondents, which were analyzed by thematizing and mirroring the results to the latest source material in the field and the revised basics of early childhood education of 2022. Based on survey responses, as the levels of support increase, the intensity of pedagogical solutions and support also increases. The child's support measures are personalized and the group's resources often include a group assistant for enhanced and special support. In the survey drawing a line between the levels of support was found to be challenging.</p>		
Key words Basics of the early childhood educational plan, enhanced support, general support, inclusion, special support		

1 JOHDANTO	1
2 VARHAISKASVATUSTA OHJAAVAT LAIT JA ASIAKIRJAT	2
2.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	2
2.2 Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma	3
3 LAPSEN TUEN TARVE	5
3.1 Inklusio varhaiskasvatuksessa	5
3.2 Tuen tarpeiden tunnistaminen.....	7
3.3 Menetelmien suunnittelu tuen tarpeeseen ja yleisiä tuen tarpeita varhaiskasvatuksessa.....	7
3.4 Sosiaalis-emotionaalisen kehityksen vaikeudet	7
3.5 Puheen ja kielenkehityksen vaikeudet	9
3.6 Oppimisen ja tiedonkäsittelyn vaikeudet.....	10
3.7 Motoriset vaikeudet	11
4 KOLMITASOINEN TUKI VARHAISKASVATUKSESSA	13
4.1 Tuen järjestäminen varhaiskasvatuksessa	13
4.2 Yleinen tuki ja sen muotoja.....	14
4.3 Tehostettu tuki ja sen muotoja.....	14
4.4 Erityinen tuki ja sen muotoja.....	15
5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TEHVÄVÄT	16
6 OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄT, LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	17
7 AINEISTON ANALYSOINTI JA KYSELYTUTKIMUKSEN TULOKSET	19
7.1 Vastaaajan rooli ja työnantaja.....	19
7.2 Tuen tasoille sijoittuvat lapset ja lapsiryhmän ikäjakauma	19
7.3 Yleisen tuen tason pedagogisia ratkaisuja	20
7.4 Tehostetun tuen tason pedagogisia ratkaisuja	21
7.5 Erityisen tuen tason pedagogisia ratkaisuja	22
7.6 Menetelmiä tuen tason määrittämiseen ja prosessiin osallistuvat henkilöt.....	23
7.7 Oikean tuen tason määrittäminen	24
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	25
9 POHDINTA	27
LÄHTEET	30

LIITTEET

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatuksessa otettiin vuoden 2022 elokuussa käyttöön tuen tasot. Yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki pyrkivät tarjoamaan jokaiselle tukea tarvitsevalle lapselle riittävän tuen turvalliseen kehitykseen ja kasvuun. Kyseessä ei ole mikään suositus, vaan tuen tasot tuli ottaa käyttöön 1.8.2022 alkaen. Lähes kaikissa Suomen päiväkodeissa oltiin opettelemassa uutta, joillain paikkakunnilla tuen tasot olivat jo olleet käytössä. Syksyn 2022 varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjattiin tuen tarpeista pohdittua, mikä tuen taso on kenellekin tukea tarvitsevalle lapselle oikea valinta. Lahden alueen varhaiskasvatuksen henkilöstölle Teamsin välityksellä tarjotut ”vasuklinikat” tulivat tarpeeseen, ja alueiden erityisopettajat ovat olleet kiireisiä tuen tason lasten asioita havainnoimassa ja konsultoidessa.

Tuen tasojen pohtiminen tarjoaa hyvän aiheen ajankohtaiselle opinnäytetyölle. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, millaisia erilaisia pedagogisia ratkaisuja päiväkodeissa on kehitetty tukea tarvitseville lapsille ja ketkä kaikki henkilöt tukiprosessiin osallistuvat. Näihin kysymyksiin pureudutaan tämän opinnäytetyön avulla ja siihen kuuluvalla kyselyllä Lahden alueella toimiville varhaiskasvatusyksiköille. Kyselyn avulla saadaan tärkeää ja arvokasta tietoa eri varhaiskasvatuksen ammattilaisten käyttämistä tukitoimista, joita kasvattajat voivat soveltaa omissa lapsiryhmissään.

Tuen tasojen toiminnasta ja vaikutuksista ei vielä ole aiheen tuoreudesta johtuen julkaistu tutkimustuloksia. Aiheesta löytyy jo yksittäisiä opinnäytetöitä, mutta tuen tasojen toimivuutta ja käytänteitä on hyvä tarkastella jatkuvasti, kuten uudistuksesta päättäneet ovat asiakirjoihin kirjanneet. Kaikilla lapsilla on oikeus tarvitsemaansa tukeen, mutta kuinka varmistetaan oikeiden tukitoimien valinta tuen tarpeiden vaihdellessa suuresti yksilöiden välillä? Rakenteelliset tukitoimet, kuten avustajaresurssin lisääminen lapsiryhmään, ovat aina budjettikysymyksiä, mutta pedagogisia ja hoidollisia tukitoimia voidaan kehittää ja toteuttaa ilman lisäresurssejakin. Tästä syystä haluan keskittyä tässä opinnäytetyössä pedagogisiin tukitoimiin. Kyselystä saatiin myös arvokasta tietoa varhaiskasvatuksen kentältä tuen tasojen selkeydestä ja oikean tuen tason tunnistamisen ja määrittämisen vaikeudesta.

2 VARHAISKASVATUSTA OHJAAVAT LAIT JA ASIAKIRJAT

Suomalainen varhaiskasvatus perustuu lakeihin ja asetuksiin, jotka luovat turvalliset ja laadukkaat raamit lasten terveelle kasvulle ja kehitykselle. Hyvin toteutettu ja lapsien edun mukainen varhaiskasvatus antaa hyvät lähtökohdat siirtymään esiopetukseen ja sitä kautta koulumaailmaan. Valtakunnallisesti halutaan tarjota ja varmistaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet kasvaa, kehittyä ja oppia. Inklusivisten periaatteiden pohjalta rakennettu kokonaisvaltainen oppimisen polku pyrkii mahdollistamaan tasa-arvoisen, yhdenvertaisen, syrjimättömän, moninaisuutta arvostavan ja sosiaalista osallisuutta ja yhteisöllisyyttä lisäävän kokemuksen lapselle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 7.) Ohjaavissa asiakirjoissa muistutetaan huoltajien vastuusta lasten kasvatuksessa, varhaiskasvatuksen tehtävä on täydentää ja tukea perheiden kasvatustilannetta.

Lapsen tuen tarpeen niin vaatiessa on myös mahdollista toteuttaa varhaiskasvatusta lapselle sovelletussa pienryhmässä tai erityisryhmässä. Lapsen tukea ei voida jättää järjestämättä vedoten puutteellisiin resursseihin eikä ole koskaan työntekijän valinta jättää tuki tarjoamatta. Tarvittavat resurssit on löydettävä varhaiskasvatusta tarjoavan tahon puolesta (Sandberg 2023, 29). Varhaiskasvatuslaki itsessään asettaa lukuisia tavoitteita varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Lain tavoitteena on mm. kaikkien lasten iän ja kehityksen mukaisen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, elinikäisen oppimisen tukeminen ja edellytysten antaminen oppimisen polulle, turvallisen varhaiskasvatusympäristön tarjoaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen ympäristön mahdollistaminen kasvulle ja kehitykselle osana monialaista yhteisöä. (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, § 3.)

2.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatuksen olennaiset sisällöt ja tavoitteet tulevat varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Jokaista varhaiskasvatuksen järjestäjää velvoittavat samat määräykset. Varhaiskasvatus muodostuu suunnitelmallisesta ja tavoitteellisesta opetuksen, kasvatuksen ja hoidon yhteisestä kokonaisuudesta, jonka kulmakivenä toimii pedagogiikka. Varhaiskasvatuksella on eri toimintamuotoja, ja tavallisen varhaiskasvatuksen rinnalla toimivat myös perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatus. Lasten tuki on järjestettävä uuden kolmitasoisien mallien mukaan, ja sen toteuttamisesta vastaavat kunnat ja yksityiset toimijat. Tuen on tarkoitus toimia jatkumona varhaiskasvatuksesta perusopetukseen, jos lapsen etu sitä

vaatii. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 7–8.) Dialogi ja yhteistyö vanhempien kanssa nousee yhä tärkeämmäksi osaksi varhaiskasvatusta, kun lasten tukitoimia suunnitellaan. Monialainen yhteistyö varmistetaan yhteistyöllä opetuksen, lastensuojelun, sosiaalihuollon sekä neuvolan ammattilaisten kanssa. Inklusion periaatteiden mukaan kaikille lapsille on mahdollistettava osallistuminen varhaiskasvatukseen riippumatta tuen tarpeesta, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta. Varhaiskasvatuksen tuen tasot tullaan käsittelemään tarkemmin luvussa 4.

Suomessa varhaiserityiskasvatusta voidaan pitää melko uutena tutkimuksen kohteena. Erityispedagogiikasta ja erityisopetuksesta on puhuttu meillä enemmän perusopetuksen ympärillä. Varhaiserityiskasvatus rakentuu varhaiskasvatustieteistä ja erityispedagogiikasta, jotka molemmat edustavat monialaisia tieteensuuntauksia. Yhdysvalloissa on käytössä useita erilaisia menetelmiä, kuten *early intervention* (EI), *evidence based practices* (EBP) tai omana tieteenalana toimiva *early childhood special education* (ECSE). (Pihlaja & Viitala 2022, luku 1.) Näistä EI-menetelmässä on samoja elementtejä kuin Suomessa käytössä olevassa monialaisessa yhteistyössä. Varhaiserityiskasvatuksesta ei ole aikaisemmin ollut tarkempaa ohjeistusta lainsäädännön tai opetussuunnitelmien puolelta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2022 mukana on täsmennetty lapsen tuen järjestämisen lähtökohtia, joita ovat lapsen vahvuudet, oppimisen, kehityksen ja hyvinvoinnin tarpeet. Samassa yhteydessä puhutaan vaativasta monialaisesta tuesta. Termillä viitataan moniammatillisen tiimin monialaiseen yhteistyöhön sekä lapselle ja perheelle tarjottaviin moniin palveluihin. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 1.) Pihlaja korostaa erityispedagogiikan eettisten periaatteiden merkitystä, kuten puhetyyliä ja tiettyjen termien käyttämistä. Erilaisuuden hyväksyminen ja arvostaminen kuuluvat vahvaan ammatti-identiteettiin, eikä loukkaavin sanoin ei saa kuvailla ihmisiä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, 57–58) ohjaavana asiakirjana mainitaan varhaiskasvatuksen henkilöstön ja perheiden välisen yhteistyön olevan lähtökohtana varhaisen ja riittävän tuen antamisessa. Avoimuus ja reagointi nopeasti huolen herättyä mahdollistavat tukitoimien tarpeellisuuden nopean arvioinnin. Huoltajiin on hyvä olla yhteydessä heti, kun päiväkodin henkilökunnalla nousee huoli lapsen hyvinvointiin, oppimiseen tai kehitykseen liittyen.

2.2 Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma

Laadukasta varhaiskasvatusta on oltava saatavilla riippumatta asuinpaikasta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet auttavat paikallisesti sitouttamaan ammattikasvattajia toimimaan asetettujen lakien, arvojen, monipuolisen sisällön sekä yhteisten tavoitteiden mukaisesti. Jokaiselle lapselle laaditaan oma

varhaiskasvatussuunnitelma, johon kirjataan kaikki keskeiset asiat lapsen kasvusta, kehityksestä, mielenkiinnonkohteista sekä tuen tarpeesta. Yksilölliset tarpeet, lapsen omat mielipiteet ja ajatukset sekä huoltajien toiveet ja huomiot on kaikki otettava huomioon tätä dokumenttia kirjattaessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 9–10.) Tavoitteita asetettaessa keskitytään henkilöstön pedagogiseen toimintaan ja siihen, kuinka esim. oppimisympäristöä voidaan muokata tukemaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma eli ”vasu” toimii välineenä pedagogisen toiminnan suunnittelulle ja arvioinnille. Tämä opinnäytetyö kohdentuu erityisesti pedagogisiin ratkaisuihin.

Vasu on tarkistettava ja käytävä läpi vähintään kerran vuodessa, mutta suunnitelma on aina päivitettävä lapsen asioiden muuttuessa esim. tuen tarpeen osalta. Tuen tarvetta arvioidaan jatkuvasti, ja lapsella on aina oikeus saada tarvitsemaansa tukea ilman diagnooseja tai lääkärintausuntoja. Suunnitelman tarkastusta voi ehdottaa niin varhaiskasvatuksen henkilöstö kuin lapsen huoltaja, ja lapsella on mahdollisuus nousta suoraan yleisen tuen tason ohi tehostettuun tai erityiseen tukeen, jos se katsotaan tarpeelliseksi. (Sandberg 2023, 26–28.) Vanhemmat kuuluvat olennaisesti varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen, kuten myös kaikki lapsen hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen osallistuvat henkilöstön jäsenet. Lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyessä moniammatillisen tiimin hyödyntäminen, on silti tärkeää huomioida vanhempien mielipiteet lapsen vasuprosessissa. On mahdollista, etteivät huoltajat ole kiinnostuneita lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta esimerkiksi yhteisen kielen puuttumisen takia. Huoltajia ei voi jättää pois vasun laatimisesta siihen vedoten, vaan on hyödynnettävä tulkkipalveluja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 35–36.)

3 LAPSEN TUEN TARVE

Useassa eri kohdassa on tullut jo esille jokaisen lapsen oikeus saada tuen tarpeitaan vastaavaa tukea heti tuen tarpeen ilmenemisen jälkeen. Tukitoimien on oltava johdonmukaisia, perustuttava tutkimustietoon sekä vaikuttava aidosti lapsen päiväkotiarkeen. Lapsen tuen tarpeet voivat myös muuttua, jolloin tukitoimien on seurattava muuttuneita tarpeita. Pedagogiset tukitoimet auttavat sitä paremmin, mitä enemmän on selvitetty lapsen tuen tarpeen laatua ja haasteiden ilmenemistä (Heiskanen 2022, luku 4.) Pedagoginen suunnittelu toimii tukitoimien keskipisteenä, jotta lapsella on mahdollisuus kokea osallisuutta, toimia ja oppia vertaisryhmän mukana lapsen edun mukaisesti. Lapsen yksilöllinen tuen tarve määrittää, koostuvatko tukitoimet pedagogisista, rakenteellisista vai hoidollisista tuen muodoista tai näiden kaikkien yhdistelmästä (Sandberg 2023, 29).

Tuen tarvitseminen kevyempänä tai intensiivisempänä kuuluu monen lapsen elämänkaareen jossain sen vaiheessa. Tuen tarve käsitteenä varhaiskasvatuksessa tarkoittaa yleensä sitä, että jonkun lapsen kohdalla ylitetään tiettyjä rajoja. Heiskanen, ja Syrjämäki (2022, 38) tarjoavat toisenlaista näkemystä, jossa tuen tarpeita lähestytään lapsen ja toimintaympäristön suhteen kautta. Toimintaympäristö käsitteenä sisältää mm. ryhmän ja päiväkodin fyysisistä tiloista, tunneilmapiiristä sekä lasten ja aikuisten välisistä suhteista. Tästä voidaan johtaa ajatus, että tuen tarve muodostuu lapsen ja toimintaympäristön vuorovaikutussuhteesta. Uusien toimintakulttuurien muuttavien ja kehittävien ajatusten ja prosessien integroituminen osaksi nykyaikaista tietoon ja tutkimukseen perustuvaa varhaiskasvatusta vaatii aikaa ja käsitteiden istuttamista käytäntöön (Heiskanen & Syrjämäki 2022, 39–40).

3.1 Inklusio varhaiskasvatuksessa

Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus ovat olleet vuosikymmeniä osa kotimaista varhaiskasvatusta. Kuitenkin 2022 päivitetystä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa täsmennetään lapsen oppimisen edellytyksenä ja koulutuksellisenä tasa-arvona toimivan inklusiiviset periaatteet. Sen sijaan että lapsi vaihtaisi ryhmää tuen tarpeen ilmettyä, on tuki ja varhaiskasvatuspalvelu yleisesti pystyttävä tarjoamaan inklusiivisesti lähipalveluna. Inklusio on käsitteenä valtava ja sisältää suuria kokonaisuuksia, kuten ihmisten tasa-arvon, samanveroiset oikeudet ja yhdenvertaisuuden. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 2.) Inklusiivisuuteen kuuluu oleellisesti lasten huomioiminen yksilöinä ja kaiken vertailun perustuvan vertaaminen lapseen itseensä, ei koko lapsiryhmään. Vaikuttamisen mahdollisuus ja tunne kuulumisesta ryhmään ovat lapselle todella tärkeitä. Lapset harjoittelevat avun pyytämistä, mutta kaikilla ei ole

samoja edellytyksiä pyytää apua tai tukea. On tarkasteltava lapsen toimijuutta ja vuorovaikutuksellisuutta ryhmässä. (Sandberg 2023, 58–59.) Sensitiiviset kasvattajat ja positiivinen oppimisympäristö ovat omiaan luomaan kaikille lapsille yhtäläisiä mahdollisuuksia tuoda mielipiteitään ja ideoitaan koko ryhmän tietoisuuteen

Inklusiivisuuden näkökulmasta Rovaniemellä on otettu uudistavia askeleita ja luotu kattava varhaiskasvatuksen polku, jossa palveluohjauksella on suuri merkitys. Laadukkaan palveluohjauksen avulla perheet saavat tietoa heille parhaiten sopivasta varhaiskasvatuksen toimintamuodosta, ja ennen lapsen aloittamista selvitetään lapsen mahdolliset tuen tarpeet. Varhaiskasvatuksen konsultoivat erityisopettajat tekevät esim. kotikäyntejä perheiden luokse ja tutustuvat lapsen tuen tarpeisiin lähemmin. Erityisopettajien lisäksi henkilöstöön kuuluu varhaiskasvatuksen ohjaavia opettajia sekä menetelmäohjaajia, oli kyseessä sitten kunnallinen tai yksityinen yksikkö, perhepäivähoito tai avoin varhaiskasvatus. Ohjaavat opettajat ovat hankkineet täydennyskoulutusta kasvattaakseen pedagogista tietämystään ja omaavat paljon kokemusta varhaiskasvatuksen kentältä. Heidän avullaan kasvatustiimit saavat ohjausta ja tietoa ja taitoa toteuttaa lapsiläheistä vasulähtöistä kasvatusta ja tarkoituksena on myös varmistaa kasvatustiimien hyvinvointi. Menetelmäohjaajat ovat erityispedagogiikkaa opiskelleita erityisavustajia, ja he valmistelevat lasten tuen tarpeisiin materiaaleja sekä ohjeistavat niiden lasta tukevat käyttötavat muulle kasvatustiimille. (Heiskanen & Syrjämäki 2022, 82–83.)

Tästä päästään hyvin inklusiivisen pedagogiikan johtamisen tärkeyteen, josta kirjoittavat Laakso, Pihlaja ja Laakkonen (2020) Jecerin tieteellisessä artikkelissa. Heidän huomioidensa mukaan suomalaisessa varhaiskasvatuksen kontekstissa johtamisen kulttuurissa keskitytään liikaa asioiden johtamiseen ihmisten johtamisen sijaan. Inklusiivisessa pedagogiikan johtamisessa johdetaan ennen kaikkea kasvatusta, opetusta, muutosta sekä uudistumista. Ennakointi, dialogi ja voimaannuttava johtaminen edesauttavat keskustelevan johtamiskulttuurin syntymistä ja juurtumista. Tutkimuksessa varhaiskasvatusjohtajien vastaukset osoittivat, ettei esihenkilötasolla ole välttämättä osaamista määrittellä inklusiota. Inklusiivisen pedagogiikan johtamisen määrittely itsessään koettiin myös vaikeaksi. Tutkimuksesta kävi ilmi varhaiskasvatusjohtajien tarve tukeen niin henkilöstöltä kuin omalta lähiesihenkilöltä, ja uusina mahdollisuuksina nostettiin jaettua johtajuutta. Työparityöskentely mahdollistaisi tulevaisuuden visioiden vahvemman suunnittelun sekä antaisi enemmän aikaa läsnäololle työyhteisössä. Johtajat kokivat työajan olevan riittämätön ollakseen tarpeeksi läsnä omassa työyhteisössään. Parrila ja Fonsén (2016, 45-47) ovat kirjassaan varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus käsitelleet myös jaetun johtajuuden hyötyjä. He määrittelevät jaetun pedagogisen johtamisen tulevan vahvasti työyhteisön osallistamisesta toiminnan kehittämiseen ja päätöksentekoon.

3.2 Tuen tarpeiden tunnistaminen

Yksi varhaiskasvatuslain tavoitteista on tunnistaa lapsen yksilöllinen tuen tarve ja reagoida siihen tarvittavin tuen keinoin, tarvittaessa monialaisen yhteistyön avulla (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, § 3). Varhaiskasvatuksessa eniten käytetty metodi tuen tarpeen tunnistamisessa on systemaattinen havainnointi, johon osallistuvat kaikki ryhmän kasvattajat. Arviointimenetelminä voidaan käyttää myös testejä tai seulontamateriaaleja. On esitetty, että parhaat tulokset tuen tarpeiden tunnistamisesta on saatu käyttämällä havainnointia ja vanhempien antamaa tietoa arjesta kotona. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 4.) Vanhempien pitäminen tiiviisti tukiprosesseissa on toivottavaa ja myös varhaiskasvatuslain mukaan vanhempien oikeus (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, § 23). Yhteistyö vanhempien kanssa on tärkeää etenkin lapsen varhaisimpina vuosina.

3.3 Menetelmien suunnittelu tuen tarpeeseen ja yleisiä tuen tarpeita varhaiskasvatuksessa

Tuen muodot koostuvat pedagogisesta, rakenteellisesta ja hoidollisesta tuesta. Rakenteellinen ja hoidollinen tuki voivat pitää sisällään esim. varhaiskasvatuksen erityisopettajan hyödyntämisen sekä moniammatillisen yhteistyön. Pedagogisilla tukitoimilla pureudutaan etenkin lapsiryhmän toiminnan järjestämiseen lapsia parhaiten tukevilla tavoilla ja erilaisia apumateriaaleja hyödyntäen. Kaikki ryhmän kommunikointiin liittyvät asiat, kuvatuon ja viittomien käyttäminen sekä pienempiin ryhmiin jakautuminen ovat osa pedagogisia ratkaisuja. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 4.)

Seuraavaksi avaan yleisimmät tuen tarpeiden osa-alueet, jotka ovat sosiaalis-emotionaalisen kehityksen vaikeudet, puheen ja kielenkehityksen vaikeudet, oppimisen ja tiedonkäsittelyn vaikeudet sekä motoriset vaikeudet. Kerään jokaisen osa-alueen alle myös pedagogisia ratkaisuja ja tukitoimia, joita kyseisten haasteiden kanssa kehittyvien ja kasvavien lasten kanssa on käytetty.

3.4 Sosiaalis-emotionaalisen kehityksen vaikeudet

Ei ole helppoa ja yksiselitteistä arvioida lapsella olevan vaikeuksia sosiaalis-emotionaalisen kehityksen kanssa, koska oireet ja haasteet voivat myös johtua ikätasoon ja normaaliin kehitykseen kuuluvasta kriisistä. Käyttäytymistä voidaan tulkita väärin henkilönkunnan toimesta tai kaikki voi liittyä moniam-

matillista yhteistyötä vaativaan psyykkiseen vaikeuteen. Tulkinnanvaraisuus on otettava vahvasti huomioon tätä aihetta tarkasteltaessa. Sosiaalis-emotionaalisia vaikeuksia voidaan tunnistaa kaikessa sosiaalisessa kanssakäymisessä, tunneilmaisussa ja vuorovaikutuksellisuudessa. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 6.) Näiden ongelmien on määritelty liittyvän enemmän yksilöön kuin ympäristöön tai ryhmään, haastavasti käyttäytyvä lapsi leimataan syyksi. Termistö vaikeuttaa vielä kokonaisuuden hahmottamista ympäristöön liittyen, kun varhaiskasvatus puhuu sosiaalis-emotionaalisesta vaikeudesta, koulu maailmassa käytössä on käyttäytymishäiriö ja psykiatrian puolelta lapsi voidaan diagnosoida masentuneeksi tai ylivilkkaaksi. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 6.)

Jokaiselle lapselle on tärkeää ja arvokasta kokemus siitä, että kelpaa omana itsenään muille ja kuuluu ryhmään (Sandberg 2023, 169). Lapsen kasvulliset ja kehitykselliset voimavarat voivat olla erilaiset, jolloin tukea tarvitaan erityisen paljon. Ympäristö ei välttämättä osaa tai pysty vastaamaan erityisiin kehityksen tarpeisiin, mikä lisää haasteita arjessa liian vähäisen tuen takia. Varhaiskasvatuksessa ongelmia voivat lisätä aikuisten ja lasten vaihtuvuus, joka vaarantaa itsessään turvallisuuden tunnetta ja estää kehittämästä pysyviä ihmissuhteita. Ympäristönä koti on myös kriittinen, jos turvallisuuden tunne ja lapsen kehitys vaarantuvat esim. päihteiden tai huoltajien vähäisten voimavarojen takia. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 6.)

Oleennaista on lapsen tuen tarpeen mahdollisimman aikainen tunnistaminen ja ympäristön muokkaaminen lapsen turvallista kasvua ja kehitystä tukevaksi. Ekologisella lähestymistavalla etsitään häiriön aiheuttajaa lapsen ympäristöstä ja elinpiiristä. Ongelma nähdään vuorovaikutuksessa lapsen ja ympäristön välillä, joten hoito ei keskity ainoastaan lapseen. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 6.) Ympäristön lisäksi on merkityksellistä, kuinka varhaiskasvatuksen henkilökunta säätelee itseään ja omia tunteitaan. Pysyminen tyynenä ja rauhallisena sanoittaen lempeästi tilannetta, jossa lapsella kuohuu, voi olla haastavaa. Aikuinen toimii lapsille esimerkkinä ja turvapaikkana, kaikissa tilanteissa. Aikuisella on oltava työkaluja myös oman itsensä rauhoittamiseen, silloin kun lapsi eniten tukea tarvitsee eikä kykene siihen ilman kasvattajan rauhallista lohdutusta. (Sandberg 2023, 173.)

Myönteisten kokemusten kerääminen lapselle on yhtä lailla tärkeää kuin yksilönä ymmärretyksi tuleminen ja arvostuksen kokeminen. Sosiaalis-emotionaalisilla haasteilla on tutkittu olevan yhteyksiä kielten kehitykseen, mikä on suositeltavaa huomioida ryhmän pedagogiikkaa suunniteltaessa (Pihlaja & Viitala 2022, luku 6). Kasvattajien on syytä tarkastella omaa työtapaa ja estää negatiivisten kehien syntymisen, jossa esim. aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi kohdataan provokaation ja kielteisen palautteen

valossa. Pienten onnistumisten näkeminen ja kehuminen ja katsominen ratkaisukeskeisesti tulevaisuuteen ovat hyviä toimintatapoja ryhmän aikuisille. (Sandberg 2023, 174.) Pihlaja & Viitala (2022, luku 6) nostavat vielä keskeiseksi tavan tehdä kasvatustyötä sen sijaan, että keskityttäisiin johonkin tiettyyn metodiin tai menetelmään puhuttaessa sosiaalis-emotionaalisen kehityksen vaikeuksista.

3.5 Puheen ja kielenkehityksen vaikeudet

Kielen oppimisen ja kehityksen perustana on lämmin vastavuoroinen vuorovaikutus. Kielenkehitys vaihtelee paljon yksilöiden välillä ja on kasvattajalle tärkeää tunnistaa, milloin on syytä huoleen ja mahdollisiin tukitoimiin. Ikätason mukainen kielen kehitys tarkoittaa varhaisten vuorovaikutustaitojen hallintaa kahden vuoden ikään mennessä. Autismikirjon lapsilla kehitys on huomattavasti hitaampaa ja taidot jäävät puutteellisiksi ilman asianmukaista vuorovaikutustaitojen harjoitusta ja kuntoutusta. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 7.) Kielen kehityksen kautta opimme ilmaisemaan tunteitamme ja ajattelemaan. Keskusteluun pystyminen edellyttää jo monien kompleksisten taitojen hallintaa.

Huolen herättyä on hyvä pohtia puheterapeutin konsultointia. Kodin ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkemykset kielen kehityksestä saattavat eri ympäristöjen takia näyttäytyä erilaisena. Vanhemmat oppivat ymmärtämään lastaan, vaikka kommunikaatiossa olisi puutteita, ja näille puutteille tai huolenaiheille on helppo tulla sokeaksi. Varhaiskasvatuksessa vertaisten ja oman ikäisten ympäröimänä lapsen kielen kehityksen vertailua ja havainnointia on paljon helpompi ja luontevampi tehdä. Kielen kehityksellä on tutkitusti yhteyksiä ihmisen muuhunkin kehitykseen. Puutteelliset vuorovaikutustaidot saattavat näkyä aggressiivisena käytöksenä, itkuisuutena tai eristäytymisenä muusta ryhmästä ja leikeistä. On todettu jopa 50–70 prosentin päällekkäisyyttä sosiaalis-emotionaalisen ja kielen kehityksen haasteiden kanssa (Pihlaja & Viitala 2022, luku 7).

Kieltä ja puhetta voidaan tukea varhaiskasvatuksessa lukuisilla eri menetelmillä, kuten esteettömän viestinnän keinoin. Esteetön viestintä on täydentävä ja uudempi termi AAC:lle (augmentative and alternative communication) eli puhetta tukeville ja korvaaville kommunikointimenetelmille. Näitä keinoja ovat mm. kehonkielen, ilmeet ja eleet sisältävä olemuskieli, tukiviittomat, piirtäminen, kuvat, teknologiset vaihtoehdot puhelaitteiden ja viestintäohjelmien muodossa. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 8.) Toisin kuin saatetaan ajatella, puheen ja kielenkehityksen haasteisiin ei tarvita ympärille jatkuvasti puhetta ja rikasta kieltä tuottavia aikuisia. Tärkeämpää on keskittyminen puheen rytmittämiseen ja asioiden toistamiseen, koska toistamisen kautta tapahtuu paljon oppimista. Kasvattajien on hyvä tarkastella toimintojen ja ohjeiden selkeyttä ja sitä, ovatko ne mahdollisesti liian yksinkertaisia tai vaikeita. Tur-

vallista ja kestävää vuorovaikutusta rakentaessa on syytä muistaa katsekontakti, koskettaminen ja äänen avustuksella haettua huomio. Kielen kehityksen haasteet näkyvät helpommin päiväkodissa kuin kotona, jossa vanhemmat ovat oppineet jo tuntemaan tai arvaamaan, mitä lapsi yrittää viestittää. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 8.) Vanhempien ottaminen mukaan miettimään keinoja parantaa lapsen mahdollisuutta kommunikoida päiväkodissa ja helpottaa usein esim. puheterapeutin avun vastaanottamista myöhemmin.

3.6 Oppimisen ja tiedonkäsittelyn vaikeudet

Lasten välillä on jo varhaiskasvatusikäisenä suuria eroja oppimisessa ja tiedonkäsittelyssä, kun tarkastellaan etenkin tarkkaavaisuutta ja muistin toimintaa. Tiedot pysyvät sensorisessa muistissa lyhyimmän ajan ja se kerää ärsykeitä eri aistijärjestelmien kautta. Sensorisen muistin jälkeen tiedot siirtyvät työmuistiin, joka on aktiivisena aina, kun ihminen harjoittelee esim. laskemista tai eläinten tunnistamista. Pysyvä tieto tallentuu säilömuistiin, josta ihminen pystyy palauttamaan asioita mieleensä. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 9.) Oppiakseen lapsen on ymmärrettävä aistien kautta kerättyä tietoa näkemästään ja kuulemastaan. Oppimisen kannalta työmuisti on keskeinen, koska työmuistia käyttämällä ajatellaan ja ratkaistaan ongelmia. Työmuistin kapasiteetti on rajallinen, ja uusi tieto yrittää koko ajan korvata vanhempaa, jos vanhempaa tietoa ei kerrata systemaattisesti. Lapsen heikko työmuisti voi aiheuttaa annettujen ohjeiden unohtamisen. Tarkkaavaisuuden kohdentaminen on osa työmuistin toimintaa, kuten on myös ihmisen toiminnanohjaus. Haasteet toiminnanohjauksessa näkyvät oma-aloitteisuuden puutteena ja häiriöherkkyytenä. Nämä osa-alueet kehittyvät vauhdilla noin 6–8 vuoden iässä, kehityksen jatkuvan tasaisempana läpi lapsen koko lopun peruskoulun ajan. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 9.)

Tehtyjen tutkimusten mukaan ennen kouluikää kehittyvien matemaattisten taitojen perusteella voidaan ennustaa matemaattisen osaamisen tasoa lapsen tullessa kouluikään. Oppimiserojen on todettu tutkimustiedon valossa kasvavan peruskoulun aikana. Matemaattisten taitojen harjoittelua tapahtuu varhaiskasvatuksessa paljon ilman tietoista opettamista, mutta tutustuminen erilaisiin matemaattisiin sisältöihin tutkitusti parantaa varhaisten matemaattisten taitojen karttumista. Toiminnanohjauksen hallinta on myös yhteydessä matemaattisten tietojen osaamistasoon, työmuistin ja matemaattisten taitojen ollessa vahvasti linkittyneinä toisiinsa. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 9.)

Arjen havainnot varhaiskasvatuksessa ovat tärkeimpiä seurattessa ja arvioidessa lapsen kykyä oppia ja omaksua uutta tietoa. Oppimista mittaavia testejä suositellaan yleensä vain psykologien käyttöön. Taitojen harjoittelun lisäksi on syytä miettiä ulkoisen ympäristön muokkaamista tiedonkäsittelytaitojen

harjoittelun tukemisessa. (Pihlaja & Viitala 2022, luku 9.) Toimintaympäristön keskiössä ovat opettavat aikuiset ja heidän toimintatapansa. Ohjeiden antaminen selkeästi ja lyhyesti sekä toistoa käyttäen auttaa oppimishaasteiden kanssa kehittyvää lasta. Lapsen nimen käyttäminen huomion aktivoimisena on hyödyllistä. Lapselle entuudestaan tutun tiedon hyödyntäminen ja yhdistäminen uuden tiedon oppimiseen auttaa myös, koska tieto kuormittaa työmuistia vähemmän. Työmuisti kehittyy tutkitusti harjoittelemalla, mutta aikuisilta vaaditaan lapsen ohjausta siihen, mihin lapsen kulloinkin pitäisi keskittää huomiota (Pihlaja & Viitala 2022, luku 9). Lapsia on helppo ohjata harjoittamaan työmuistia pyytämällä heitä toistamaan annettuja ohjeita. Satuja ja tarinoita voidaan pilkkoa pieneksi pätkiksi, joiden välillä lasten kanssa voidaan keskustella juonen tapahtumista. Toinen vaihtoehto voisi olla lasten ottaminen vuorollaan apuopettajaksi, jonka tehtävä on toistaa muille lapsille juuri aikuisen kertoma asia tai lause.

3.7 Motoriset vaikeudet

Motoristen taitojen avulla ihminen kiinnittyy maailmaan ja saa mahdollisuuden toimia, tutkia ja osallistua kaikkeen toimintaan. Moni motorisista taidoista ei tarvitse tietoista ajattelua tapahtuakseen, vaan liikkeet syntyvät luonnostaan tiedostamatta. Motorisen oppimisen voidaan ajatella koostuvan useiden eri tekijöiden vuorovaikutussuhteesta. Motoriset vaikeudet liittyvät laaja-alaisesti moniin muihin kehityksen häiriöihin, koska motoristen haasteiden takia osallistuminen kaikkiin arjen tilanteisiin monimutkaistuu ja hankaloituu (Pihlaja & Viitala 2022, luku 10). Varhaislapsuuden motorisia haasteita ilmenee usein 3–6 vuoden iässä, jolloin lapsi harjoittelee vaikeampia taitoja ja liikkeiden ketjuttamista. Motoriset haasteet luovat lapselle ylimääräistä stressiä ja asettavat lapsen psyykkisen ja emotionaalisen kehityksen vaaraan. Näitä stressitekijöitä voidaan kuitenkin vähentää erilaisin tutkimusnäyttöön perustuvuin keinoin.

Leikki toimii hyvänä alustana motoristen taitojen kehitykselle, joskin motoriset haasteet on otettava aikuisen puolesta huomioon varhaiskasvatuksen arkea suunniteltaessa. Puutteelliset motoriset taidot saattavat vaikeuttaa tasavertaista osallistumista leikkiin. Motoristen haasteiden kanssa kehittyvät lapset tietoisesti välttelevät leikkitalanteita, joissa tulisi käyttää huomattavasti hieno- tai korkeamotorisia taitoja. Karkeamotoristen haasteiden kanssa kehittyvää voi olla hankala houkutella mukaan hippaan tai jumppaan ja hienomotoristen haasteiden puolella erilaiset rakentelu- ja kasauleikit saattavat tuntua vastenmielisiltä. Tutkimuksista on selvinnyt monia asioita, joissa motoristen haasteiden vaikutus näkyy. Lapsen leikkimien leikkien määrällinen vähyys, vähäisempi haluttomuus osallistua leikkeihin,

leikkikavereiden pienempi määrä ja yleisesti ikätovereihin verrattuna vähäisempi leikkimisen ilo voivat kaikki johtua motorisista haasteista (Pihlaja & Viitala 2022, luku 10).

Leikkiympäristön havainnointi ja muokkaus leikkijöiden taitojen mukaan on kannattavaa. Kasvattajien on syytä muistaa, että mitä useampi leikkijä osallistuu samaan leikkiin, sitä enemmän lapselta vaaditaan motorista ennakkointia. Nämä tilanteet näkyvät ja kuuluvat monesti lasten ilmoittaessa kaverin rikkoneen palikkalinnan tai sotkeneen liikennematon autojärjestelyt. Vastaavien tilanteiden sattuessa on tiedostettava tärkeys päästä osallistumaan ja harjoittelemaan motorisia taitoja, koska oppimiseen vaadittava toiston määrä on yleensä motoristen haasteiden kanssa kehittyvillä suurempi. Tutkimuksista on myös käynyt ilmi motoristen haasteiden lisäävän lapsen aggressiivisuutta tai negatiivista käyttäytymistä sosiaalisissa tilanteissa (Pihlaja & Viitala 2022, luku 10). Aikuisen tuki ja ohjaus leikitilanteissa edesauttaa leikkien sujumista ja positiivisten kokemusten keräämistä sekä osallisuuden tunteen lisääntymistä.

4 KOLMITASOINEN TUKEA VARHAISKASVATUKSESSA

Uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivityksen mukana tulivat tuen tasot, joista myös puhutaan kolmiportaisen tuen termiä käyttäen. Alan termistö ei ole vielä täysin vakiintunut, ja osa käyttää kolmitasoisien tuen portaita pelkästään puhuttaessa esi- ja perusopetuksen tuesta. Varhaiskasvatustilaki määrittelee lapsen tuen tarpeen, sen riittävyyden ja tarkoituksenmukaisuuden tarkastamisen vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen vaatiessa sitäkin useammin (Varhaiskasvatustilaki 540/2018, 23 §). Päivitetyssä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan lapsella olevan välittömästi oikeus tukeen, kun tuen tarpeita havaitaan. On kuitenkin järkevää nähdä lapsen tuen tarpeiden suunnittelu pidemmän aikavälin suunnitelmana. Jokaiselle lapselle suunniteltu tuki on myös osa lapsiryhmän yhteisten toimintojen suunnittelua. (Heiskanen & Syrjämäki 2022, 57–58.) Esimerkiksi kielellisten harjoitusten tekeminen koko ryhmän kanssa vahvistaa ja tukee kaikkien osaamista, vaikka näistä harjoitteista hyötyisivät erityisesti muutamat, joiden kielenkehityksen vahvistaminen on nostettu varhaiskasvatussuunnitelmassa pedagogiseksi tavoitteeksi. Tukea voidaan pitää onnistuneena lapsen tuntiessa kuuluvansa ryhmään ja saavansa mahdollisuuden vaikuttaa ryhmän toimintaan.

4.1 Tuen järjestäminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen järjestävä taho on velvoitettu antamaan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa lapselle sen tuen, jonka lapsi tarvitsee (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 56). Tuen tarpeen herätessä on syytä arvioida ja hakea tukea nopealla aikataululla. Tuki on rakennettava poluksi, joka jatkuu tarvittaessa johdonmukaisena varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen. On myös varhaiskasvatuksen järjestävän tahon tehtävänä valita käytännöt tuen järjestämiseen ja toteuttamiseen, toimintatapoihin sekä arviointiin. Arviointi ja seuranta ovat olennainen osa tuen prosesseja ja tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä on tarkasteltava säännöllisesti. Kunnallisten ja yksityisten päiväkotien lapsilla on yhtä lailla oikeus yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen. Yksikön sisällä johtajalla on vastuu varmistaa henkilöstöllä olevan tarvittava tietotaito ja koulutus tarjota tukitoimia lapsia parhaiten palvelevalla tavalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 57.)

4.2 Yleinen tuki ja sen muotoja

Matalan intensiteetin yleistä tukea käytetään ensimmäisenä tukikeinona tuen tarpeen noustessa. Yleistä tukea annetaan omassa lapsiryhmässä yhtenä päiväkotiarjen perustoimintana (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 60). Yleisen tuen myöntämisestä ei tehdä erillistä hallintopäätöstä ja tuki on muihin tasoihin verrattuna lyhytaikaisempaa ja vähemmän intensiivistä. Yleinen tuki näkyy paljolti koko ryhmän rakenteessa ja sen arjen joustavuudessa, oppimisympäristön muokkauksessa, vuorovai-
kutussuhteiden laadussa sekä perheiden ja varhaiskasvattajien välisessä yhteistyössä. Näitä vielä ava-
tessa yleinen tuki tarkoittaa konkretiassa esim. tilanteiden ennakoitua, ohjattua leikkiä, sensitiivi-
syyttä, lasten osallistamista ja turvallisuuden tunteen luomista (Sandberg 2023, 33.) Yleisen tuen peda-
gogiset ratkaisut auttavat koko lapsiryhmää oikein suunnattuna. Yleisen tuen rakenteelliset osat koos-
tuvat lähinnä erityisopettajan konsultaatiosta. Hoidolliset tuen muodot sisältävät arjen perushoitotilan-
teet, syömiseen liittyvien rajoitusten huomioimisen, lääkehoidon ja yhteydenpidon neuvolaan. (Heiska-
nen & Syrjämäki 2022, 58). Yleistä tukea annetaan kaikkien ryhmän ammattikasvattajien toimesta, joi-
hin kuuluvat sijaiset ja harjoittelemaan tulleet opiskelijat (Sandberg 2023, 33).

4.3 Tehostettu tuki ja sen muotoja

Tehostettu tuki tuo yleiseen tukeen verrattuna enemmän yksilöllistä ohjausta, jota annetaan esim. ohja-
tun toiminnan aikana, vapaassa ja ohjatussa leikissä tai perushoidollisissa tilanteissa. Ohjausta voidaan
antaa verbaalisesti sanoittamalla enemmän tekemistä kuvataukea ja viittomia hyödyntämällä. Tuen an-
tamisen roolitus on tarkemmin suunniteltua, eli joku kasvattajista voi olla paikalla ollessaan pääsään-
töinen tuen antaja, joskin kaikki tuen asiat on yhdessä sovittava tiimin kanssa. Yhteistyö ja kommuni-
kaatio huoltajien kanssa korostuu, mitä intensiivisemmästä tuesta on kysymys. Tukitoimia varten voi-
daan hankkia apuvälineitä ryhmään, aivan kuten yleisessäkin tuessa. Pedagogisten ratkaisujen lisäksi
ryhmää voidaan auttaa rakenteellisella tuella. Rakenteellisia tukitoimia voivat kuitenkin estää rekry-
tointiin liittyvät ongelmat, ryhmän oleminen jo täynnä mietittäessä ryhmänpienennystä tai päiväkodin
henkilöstön ja tukiasioista päättävän henkilön väliset näkemuserot (Heiskanen & Syrjämäki 2022, 58).
Lapsi on oikeutettu tehostettuun tukeen niin kauan kuin tuen tarvetta esiintyy, mitään ylärajaa ei ole
lakiin kirjattu. Tehostetulla tuella pyritään ennaltaehkäisemään mahdollisen myöhäisemmän tuen tar-
peen syntymistä. Lapsen kohdalla mietittyjä ja arvioituja tulevia diagnooseja ei saa käyttää ehtona tuen
järjestämiselle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 61.)

4.4 Erityinen tuki ja sen muotoja

Vahvimpana ja intensiivisimpänä tuen muotona toimii erityinen tuki, joka tulee kysymykseen yleisen ja tehostetun tuen toimien ollessa riittämättömiä tuen tarpeeseen nähden. Erityisen tuen tasolle voidaan siirtyä ilman, että lapsi on ollut aikaisemmin alempien tuen tasojen piirissä. Erityisen tuen ehtona on jokin vamma, viivästynyt kehitys, sairaus tai lapsen oppimiseen ja kehitykseen merkittävästi liittyvä toimintakyvyn alenema. Tuki rakennetaan monia tukimuotoja ja tukipalveluita yhdistelemällä ja on laadultaan jatkuvaa ja kokopäiväistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 61.) Erityisessä tuessa on tärkeää myös rakenteellinen tuki, koska erityistä tukea tarvitseva lapsi hyötyy usein pienemmästä ryhmästä, erityispedagogiikasta ja aikuisen henkilökohtaisemmasta tuesta. Erityisopettajan opetus ja tuki kuuluvat olennaisesti tuen järjestämiseen. (Heiskanen & Syrjämäki 2022, 59.)

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TEHVÄVÄT

Opinnäytetyön aihe syntyi kiinnostuksesta varhaiskasvatuksen tuen tasoihin. Valtakunnallisesti elokuussa 2022 käyttöön tulleet tuen tasot ovat tutkimuskohteena uusi, eikä laajoja tutkimuksia ole vielä tehty. Aihetta on tutkittu paikallisesti opinnäytetöiden muodossa, mutta muuten tutkimustieto on tois-
laiseksi todella vähäistä. Tutkitun tiedon vähyys tässä kohtaa ei kuitenkaan ole yllätys, koska vuoden 2022 varhaiskasvatussuunnitelmia pyydettiin omassa yksikössämme tukihakemuksien osalta olemaan valmiina marraskuuhun mennessä. Tukihakemuksien käsittelyssä menee oma aikansa, ja omassa ryhmässä saimme puolletun tukihakemuksen hyväksyttynä takaisin joulukuussa 2022. Vasta sen jälkeen on pystytty katsomaan, kuinka esim. avustajaresurssi jakaantuu yksikön ryhmien välille. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvailla ja dokumentoida Lahden seudun päiväkotien kehittämiä ja käyttämiä pedagogisia ratkaisuja tuen lapsille.

Kirjatessani oman ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmia mielessä oli paljon tuen tasoihin liittyvät asiat. Varhaiskasvatuksen erityisopettajaa konsultoidessa mietimme erilaisia pedagogisia tukitoimia, joita voitaisiin testata ja hyödyntää. Työn tavoitteena oli tuottaa tietoa siirtymisestä tuen tasoilla sekä siitä millaisia pedagogisia menetelmiä Lahden alueen päiväkodeissa ja ryhmissä on kehitetty yleisen, tehostetun ja erityisen tuen tasoilla oleville lapsille. Tämän tavoitteen pohjalta rakentuivat tämän opinnäytetyön päätehtävät:

1. Millaisia pedagogisia tukitoimia lapsiryhmillä on käytössä yleisen, tehostetun ja erityisen tuen tasoilla?
2. Millä menetelmillä arvioidaan lapsen siirtyminen tuen tasolle tai tasolta toiselle ja ketkä kaikki prosessiin osallistuvat?

6 OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄT, LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tutkimuksen rajaaminen Lahden varhaiskasvatuspalveluiden yksiköihin valtakunnallisen kyselyn sijaan tuli työn tekijän rajallisesta aikaresurssista. Mahdollisia vastauksia toivottiin kymmeniä satojen sijaan. Työ tehtiin täysipäiväisen varhaiskasvatuksen opettajan työn rinnalla, ja valmistumisen on tapahduttava kesän 2023 aikana kelpoisuuden saamiseksi. Opinnäytetyöprosessi aloitettiin tutkimussuunnitelman tekemisellä, joka lähetettiin Lahden varhaiskasvatuspalveluiden hyväksyttäväksi. Opinnäytetyön nopeaa aikataulua puolsi kirjoittajan tutustuminen aiheen teoria-aineistoon ja kirjallisuuteen työnsä puolesta. Eskolan ja Suorannan (1998, luku 2) mukaan on normaalia tutkimusprosessille aloittaa aiheen tai ilmiön ihmettelyllä ja siirtyä ideasta määrittelemään tutkimusongelma tarkemmin. Tutkimusongelman muotoilun lähestyminen on hyvä aloittaa perehtymällä aiheen tai ilmiön kirjallisuuteen, jota käyttää tutkimussuunnitelman runkona.

Valittaessa tutkimuksen menetelmää oli otettava huomioon varhaiskasvatuksen alan hektisyys ja tosiasiassa, että pakollisiin paperitöihin ja suunnitteluun menee valtaosa kaikesta ajasta lapsiryhmän ulkopuolella. Haastattelututkimus vaatisi paljon aikaa kyselyn tekijältä sekä ennakkoon varatun ajan kyselyyn vastaajalta. Tästä syystä työmenetelmäksi valikoitui kyselytutkimus, joka on mahdollista tehdä vastaajan oman aikataulun mukaisesti. Tutkimuksen pääfokus on laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa, mutta valmiiden vaihtoehtojen kautta tutkimukseen liittyy myös määrällinen osuus. Kvalitatiivista kvantitatiivista analyysiä käytetäänkin usein yhdistelmänä saman tutkimuksen ja sen aineiston analysoinnissa (Alasuutari 2011, luku 2). Kyselyn koostuessa valmiista vastausvaihtoehdoista sekä muutamista avoimista kysymyksistä (LIITE 1) kyselyn tekemiseen oli syytä varata 20 minuutin keskeytyksen aika. Kyselyn esitestaukseen ei käytetty ketään ulkoista henkilöä, vaan kyselyn laatija hoiti esitestauksen itse. Riskinä oli, ettei kyselyä koeta tarpeeksi tärkeänä ja että vastauksia tulisi liian vähäinen määrä työn tavoitteiden toteutumiseksi. Toisena riskinä oli vastaajan kyselyn aloittaminen ilman, että kyselyn saa tehtyä ja palautettua. Reagointi johonkin lapsiryhmässä tapahtuvaan asiaan voi katkaista kyselyn tekemisen, eikä kyselyyn muisteta tai ehditä enää palata.

Vastaaminen tapahtui nimettömänä, mikä madaltaa kynnystä vastata kyselyyn, koska vastauksista ei pystytä todentamaan vastaajan henkilöllisyyttä. Vastaaminen tai vastaamatta jättäminen voi johtua vastaajan eettisestä syystä (Eskola & Suoranta 1998, luku 2). Anonymiteetin säilyttäminen on tärkeä asia, jotta vastaajien ei tarvitse miettiä esihenkilön tai kollegoiden reaktiota vastatessa rehellisesti kaikkiin

kysymyksiin. Lahden varhaiskasvatuspalveluiden yksiköiden johtajille lähetettiin linkki kyselyyn saatekirjeineen (LIITE 2). Kysely oli auki 14 vuorokauden ajan. Muistutusviesti lähetettiin yksiköiden johtajille, kun kyselyä oli jäljellä 5 vastauspäivää.

Työn suurimmat eettiset kysymykset liittyivät aiheen läheisyyteen työn tekijän puolelta. Henkilökohdalliset kokemukset eivät saa ohjata työn suuntaa eikä työstä saa heijastua tekijän omat mielipiteet aiheesta. Kyselyynkin liittyi eettistä pohdintaa, ja vastaajien anonymiteetin varmistaminen oli ensisijaista. Kysely oli mahdollista lopettaa tai jättää kesken ja vastaaminen oli vapaaehtoista. Saatekirjeessä oli työn tekijän tiedot, jos jollain oli kysyttävää tutkimukseen tai sen kysymyksiin liittyen. Työssä noudatettiin hyvän tieteellisen käytännön ohjeistuksia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012).

7 AINEISTON ANALYSOINTI JA KYSELYTUTKIMUKSEN TULOKSET

Aineiston analysoinnissa hyödynnettiin teemoittelun menetelmää. Vastaukset jaettiin teemoittain, esim. kaikki tuen tasojen käytössä olleet tukivälineet sijoitettiin tukivälineiden otsikon alle ja varmistettiin, että kaikki vastatut asiat otettiin huomioon analyysissa. Laadullisia aineiston analyysimenetelmiä on paljon ja niitä kehitetään koko ajan. Analyysimetodit sulautuvat usein toisiinsa eikä niiden välille voi vetää selkeitä rajoja. On myös yleistä, että analyysitapoja valitaan useita. Eskolan ja Suorannan (1998, luku 4) mukaan eri tapoja analysoida laadullista aineistoa teemoittelun lisäksi ovat kvantitatiiviset analyysitekniikat, tyypittely, sisällönerittely, diskursiiviset analyysitavat sekä keskusteluanalyysit.

7.1 Vastaajan rooli ja työnantaja

Kyselyyn vastasi yhteensä 14 henkilöä Lahden varhaiskasvatusyksiköiden piiristä. Vastaajista 2 oli varhaiskasvatuksen lastenhoitajia, 11 varhaiskasvatuksen opettajia ja 1 varhaiskasvatuksen esihenkilö. Kyselyn vastaamisen aloitti yhteensä 20 henkilöä ja kysely avattiin yhteensä 74 kertaa. Vastaajista 10 työskenteli kunnallisessa päiväkodissa ja 4 yksityisessä päiväkodissa.

7.2 Tuen tasoille sijoittuvat lapset ja lapsiryhmän ikäjakauma

Kaikkien vastaajien ryhmissä ei ollut tuen tasoille sijoittuvia lapsia. Vastaajista yli 75 % (11) ilmoitti omassa ryhmässä olevan lapsi tai lapsia, jotka ovat yleisessä, tehostetussa tai erityisessä tuessa. Kahdella vastaajista ei ollut ryhmässä tuen tasoilla olevia lapsia ja yhden vastaajan ryhmässä vasta havainnoitiin mahdollisuutta siirtyä jollekin tuen tasolle. Tuen tasoille sijoittuvia lapsia löytyi niin julkiselta kuin yksityiseltäkin puolelta ja kaikenikäisten ryhmistä.

Vastaajista seitsemän työskenteli 3–5-vuotiaiden ryhmässä. Viisi vastaajista ilmoitti lapsiryhmän ikähaitariksi 1–3-vuotiaat. Yksi vastaajista työskenteli 2–5-vuotiaiden ryhmässä ja yksi vastaajista ilmoitti olevansa esiopetuksessa.

7.3 Yleisen tuen tason pedagogisia ratkaisuja

Vastaajista yli 70 % (10) ilmoitti ryhmässä olevan yleisen tuen lapsi/lapsia. Vastaajien mukaan kuvien ja kuvatuken käyttö ovat yleisin yleisen tuen tason mukana tuleva tukitoimi. Kaikkien vastaajien ryhmässä käytettiin kuvallista tukea. Kuvia käytettiin päivärytmin ja arjen struktuurin hahmottamisen apuna, siirtymissä ja mukana toiminnassa. ”Ensin-sitten-kuvilla” tehostettiin lapsille, mitä tehdään nyt ja mikä toiminto tai asia seuraa sen jälkeen. Tukiviittomat olivat käytössä muutamassa ryhmässä. Monipuolisella kuvatuella ja viittomilla voidaan auttaa puheen ja kielenkehityksen sekä oppimisen ja tiedonkäsittelyn haasteisiin.

Toisena yleisenä keinona oli aikuisen tuki ja henkilökohtainen ohjaus. Lapsi sai ohjausta oman ryhmän työntekijöiden lisäksi mahdollisesti ryhmäavustajalta, varhaiskasvatuksen erityisopettajalta tai kielivastustajalta. Aikuisten tilanteiden ennakoitukyky ja arjen pedagogiikan hyvä suunnittelu tiimin kanssa nousivat myös esiin vastauksissa. Työskentely pienryhmissä koettiin hyväksi tavaksi tukea yleisessä tuessa olevaa lasta. Ympäristön ärsykkeiden vähentäminen pienryhmätoiminnalla voi vaikuttaa positiivisesti sosiaalis-emotionaalisten haasteiden kanssa, kuten myös hyvän ennakkoinnin avulla saavutetut pienet onnistumiset arjen keskellä. Vahvalla aikuisen tuella leikki-tilanteissa huomioidaan motoristen haasteiden kanssa kehittyvää lasta ja mahdollistetaan parempi osallistuminen ryhmän toimintaan.

Arjen ennakointiin ja sujuvuuteen liittyivät myös mietityt paikat pukemistilanteissa ja ruokailuissa sekä järjestys, jonka mukaan lapsen kanssa toimittiin arjessa aina samalla tavalla. Esimerkiksi meneminen ensimmäisenä tai viimeisenä pukemaan tilaan, jossa aikuisen tuki on lähellä tai mahdollisuus rauhoittua päivälevolle aikuisen vieressä.

Erilaisia apuvälineitä ja tavaroita käytettiin myös useissa ryhmissä, kuten dynair-istuintyynyä, timer-ajastinta ja sensorista popit-stressilelua. Käytetyt välineet ovat kuitenkin perusasioita useimpien päiväkotiryhmien arjessa, eivätkä ne kuulu hallintopäätöstä edellyttäviin apuvälineisiin. Apuvälineiden avulla voidaan auttaa ja rauhoittaa sosiaalis-emotionaalisten haasteiden kautta tulevaa keskittymisen vaikeutta ja auttaa turvallisen arjen rutiinien luomisessa.

7.4 Tehostetun tuen tason pedagogisia ratkaisuja

Vastaajista yli 60 % (9) ilmoitti omassa ryhmässä olevan tehostetun tuen lapsi/lapsia. Yleisessä tuessa käytettyjä pedagogisia ratkaisuja oli paljon käytössä, mutta niiden lisäksi käytössä oli paljon yksilöllisempiä ja intensiivisempiä tukitoimia. Kuvallinen tuki mainittiin taas jokaisen vastaajan toimesta, mutta kuvia käytettiin enemmän ja kuvia oli tehty lisää vastaamaan paremmin tehostetun tuen tarpeisiin. Kuvia käytettiin paljon pukemisessa, päiväkokouksissa, ruokailuissa ja siirtymissä. Pukemistilanteissa saattoi olla käytössä pukemisnukke, jolle puettiin vaatteet samassa järjestyksessä kuin lapselle itselleen. Kuvilla tai eläinhahmoilla saatettiin myös merkitä lattiaan lapsen pukemisaikaa, joka oli selkeyttänyt pukemistilanteita ja parantanut lapsen keskittymistä eteistiloissa. Selkeät kuvat ja ohjeet sekä niiden runsas toistaminen auttavat puheen ja kielenkehityksen vaikeuksissa. Toiston kautta saadaan samalla tukea oppimisen ja tiedonkäsittelyn haasteisiin.

Pienryhmätyöskentelyn tärkeys nousi monien vastauksista esiin sekä myös kahden keskeinen ohjattu toiminta tai pienennetyn pienryhmän käyttäminen mahdollisuuksien mukaan. Toimintaa räätälöitiin lapsen tarpeisiin sopivaksi valitsemalla esim. kielellisen tuen avuksi Kielinupun lauluja ja kirjoja, joista lapsi pitää. Toiminnan muokkaamisen lisäksi useissa vastauksissa tuli ilmi tiimin yhdessä sovitut käytänteet tuen lasten kanssa. Aikuisten ennakkointia pidettiin tärkeänä keinona, etenkin tiettyjen merkien näkyessä lapsen käytöksessä sekä tilanteiden rakentaminen niin, että lapsella on itselläänkin mahdollisuus ennakoida tulevaa niin hyvin kuin mahdollista. Näillä metodeilla tuetaan etenkin sosiaalis-emotionaalisia haasteita, jotka saattavat linkittyä myös lapsen kielen kehityksen haasteisiin.

Aikuisen vahva tuki korostui siirtymissä, ruokailuissa, päiväpiireillä, pienryhmätilanteissa ja päiväunille mentäessä, eli käytännössä kaikessa päiväkodin arjessa. Usealla ryhmällä oli käytössä ryhmäavustaja joko kokoaikaisesti tai osan viikosta. Ryhmäavustajaresurssi nähtiin mahdollistavan ja helpottavan etenkin pienryhmiin jakaantumista. Erityisopettajan tuki ja konsultaatio olivat vahvemmin mukana perusarjessa tehostetussa tuessa. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultaation lisäksi hyödynnettiin erityisopettajan tekemiä taitokartoituksia ja moniammatillisen tiimin mm. puhe- ja toimintaterapeutin asiantuntijuutta. Verkostopalavereita pidettiin yhteistyötahojen välillä sekä vanhempien kanssa. Vanhempien kanssa tehtävästä tiiviimmästä yhteistyöstä kertoi vain yksi vastaajista.

Aikuisen vahvalla tuella, esimerkkinä toimimisella sekä henkilöstön pysyvyydellä autetaan sosiaalis-emotionaalisten haasteiden kanssa kehittyvää lasta. Aikuisten yhteisesti sopimat työtavat luovat rauhallisuutta ja selkeyttä arkeen, mikä voi toimia rauhoittavasti sosiaalis-emotionaalisia taitoja erityisesti

harjoittelevalla lapsella. Tiimille on hyödyllistä miettiä valmiiksi kasvattajien omia keinoja pysyä turvallisenä ja rauhallisena aikuisen lapsen tunnekuohujen aikana.

7.5 Erityisen tuen tason pedagogisia ratkaisuja

Kyselyyn vastanneista puolet ilmoitti ryhmässään olevan erityisen tuen lapsi/lapsia. Intensiivisimmän tuen tason tukimuotoina toimivat kaikki vastaajien aikaisemmat yleisen ja tehostetun tuen tasoilla käytetyt menetelmät. Lähes kaikkien vastaajien ryhmien käytössä olevaa kuvatukea hyödynnettiin vahvasti koko päivän ajan. Erityisesti siirtymiä pyrittiin ennakoimaan kuvien avulla, ja itse siirtymien määrän mahdollisimman vähäisenä pitäminen toistui useissa vastauksissa. Erityisen tuen lapsella saattoi myös olla omia kuvia, joiden avulla hän pystyi paremmin ilmaisemaan tunteitaan ja meneillään olevaa viireystilaa. Paremman itseilmaisun kautta lapsi saa tunnetta olevansa arvokas juuri sellaisenaan kuin on ja tukea etenkin sosiaalis-emotionaalisiin haasteisiin. Lämpimään vuorovaikutukseen panostaminen ja siinä tukeminen saattaa vähentää lapsen aggressiivista käytöstä, jota voi ilmetä puheen ja kielenkehityksen vaikeuksien takia.

Aikuisen vahvaa tukea ja ohjausta käytettiin monissa ryhmissä ja erityiselle tuelle oli ominaista lapsen kädestä pitäen ohjaaminen. Myös ryhmäavustajan resurssi oli käytössä erityisessä tuessa kaikissa paitsi yhdessä ryhmässä, ainakin osan aikaa viikosta. Avustajaa pidettiin todella tärkeänä tukikeinona pedagogisen toiminnan turvaamisena tehostetun tuen vastausten mukaisesti. Haastavan tilanteen puhjetessa avustaja saattoi joko auttaa muuta ryhmää tai ottaa erityisen tuen lapsen tilanteen haltuun aikuisena, joka pysyy hetkellisesti vain tämän lapsen kanssa. Yksi vastaajista totesi, ettei lasta pyritä eristämään muusta ryhmästä.

Ryhmien käytössä oli vaihtelevasti erilaisia apuvälineitä, joista monia, kuten timeria ja dynair-tyynyä käytettiin kaikkien eri tuen tasojen lasten apuna. Muutamien vastaajien ryhmissä oli erityisen tuen tasolla näpertelyleluja tai popit-tyynyjä, joita lapsella on mahdollisuus käyttää toiminnassa mukana. Painopeittoa käytettiin muutamissa ryhmissä helpottamaan päiväunille rauhoittamista. Painopeiton käyttäminen edellyttää aina vanhempien lupaa ja tulee huomioida, ettei peitto paina yli 10 % lapsen painosta. On suositeltavaa, että painopeitto vaihdetaan tavalliseen peittoon lapsen nukahtaessa. Yhdessä ryhmässä oli käytössä koritehtäviä, jotka on suunniteltu tukemaan toiminnanohjauksen, oppimisen ja omatoimisuuden haasteiden kanssa kehittyvälle lapselle. Yhdessä korissa on aina yksi visuaalisesti

strukturoitu tehtävä. Vastaavilla tehtävillä voidaan tukea lapsen oppimisen ja tiedonkäsittelyn haasteita, ja koritehtävät ovat yleisesti käytettyjä autismin kirjon lasten ja nuorten kanssa.

Kahdessa vastauksessa mainittiin vanhempien kanssa tehtävästä tiiviimmästä yhteistyöstä sekä moniammatillisesta tiimistä. Vanhempien kanssa käytiin läpi päiväkodin arkea ja työntekijöiden havain- toja, joita kirjoitettiin lapselle varattuun vihkoon. Vanhemmille voi olla välillä tarpeen muistuttaa, että eri haasteiden kanssa kehittyvien lapsien käytös näkyy paremmin päiväkodissa vertaisten ympä- röimänä, kun havainnointia ja vertailua voidaan tehdä päivittäin arkisissa tilanteissa.

7.6 Menetelmiä tuen tason määrittämiseen ja prosessiin osallistuvat henkilöt

Tuen tason menetelmien määrittämiseen ja prosessiin osallistuvien henkilöiden kysymykseen vastasi yhteensä 13 henkilöä. Sopivan tuen tason valintaan haettiin tietoja ja ohjeistuksia Lahden kaupungin sivuilta. Tärkeimpänä koettiin varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultaatio, joka esiintyi jokaisessa vastauksessa. Tiimit pohtivat varhaiskasvatuksen opettajan johdolla, minkä tason tukea lapsi tarvitsee ja millaisista tukitoimista lapsi hyötyisi. Tukiprosessissa hyödynnettiin varhaiskasvatussuunnitelmaa, lapsen haastattelua, keskusteluja huoltajien kanssa ja moniammatillisen tiimin palautetta. Haluttiin saada kattava ymmärrys lapsen käyttäytymisestä eri ympäristöissä. Tukea miettiessä pohdittiin, mihin kaikkiin mahdollisiin tukitoimiin ryhmän aikuisten aika riittää ja tarvitaanko lisää resursseja pedago- gisten toimien toteuttamiseen. Keskeisenä asiana tiimeissä pohdittiin lapsen pärjäämistä arjessa ja sitä, kuinka paljon ja missä tilanteissa lapsi tarvitsee lisää tukea.

Kaikki vastaajat ilmoittivat tuen tasojen valintaan osallistuviksi vähintään oman tiimin ja varhaiskas- vatuksen opettajan sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajan. Suurimmalla osasta vastaajista oli koke- musta myös moniammatillisen tiimin osallisuudesta ja hyödyntämisestä fysioterapeutin, toimintatera- peutin ja puheterapeutin muodossa. Prosessissa saatettiin myös huomioida sairaalasta saatuja tekstejä hoitajaksoilta. Melkein jokaisessa vastauksessa mainittiin myös päiväkodin johtajan/esihenkilön tietoi- suus kaikkien tukihakemusten tilanteesta. Tuen liittyessä s2-lapseen eli suomea toisena kielenä puhu- vaan lapseen hyödynnettiin s2-opettajaa. Seitsemän vastaajista mainitsi vanhempien liittyvän olennai- sesti mukaan tukiprosessiin.

7.7 Oikean tuen tason määrittäminen

Kysyttäessä sopivan tuen tason valitsemista kulloisenkin lapsen kohdalla, n. 60 % (8) vastaajista vastasi määrittämisen olevan selkeää. Vastaajista n. 40 % (6) puolestaan vastasi, ettei kokenut selkeänä sopivan tuen tason valitsemista. Vastauksien perusteella lähes puolet varhaiskasvattajista kokee epävarmuutta tehdä oikea päätös tuen tason osalta.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön yhtenä riskinä oli kyselyn jääminen kesken jonkin mahdollisen työkiireen tai tapahtuman takia, joka pakottaa vastaajan reagoimaan ryhmän toimintaan. Vastauksia tuli yhteensä 14, mutta kyselyyn vastaamisen oli aloittanut 20 henkilöä. Tällöin merkittävä määrä vastauksista (6) jäi jostain syystä keskeneräisiksi, eikä niitä jatkettu ja lähetetty koskaan eteenpäin. Vastauksien määrään voidaan arvioida vaikuttaneen kyselyn aikataulu ja kyselyn kahden viikon aukioloaika. Keväällä myös varhaiskasvatussuunnitelmien arvioinnit vievät paljon opettajien työaika, eikä sähköpostiin tullessiin kyselyihin välttämättä ole aikaa reagoida. Webropolin analytiikan mukaan nopein kysely tehtiin valmiiksi 2 minuutissa ja pisin käytetty vastausaika oli 23 minuuttia. Suurin osa vastauksista tehtiin valmiiksi 5–15 minuutin aikaikkunan sisällä, joka on vähemmän kuin kyselyssä vastaukseen arvioitu tarvittava aika. Sen perusteella vastauksia ei jäänyt kesken liian pitkän vastausajan takia.

Kyselyn vastauksista kävi ilmi hyvin varhaiskasvatuksen tuen tasojen pedagogisten ratkaisujen vastaavan hyvin aiheesta löytyvää teoretietoa. Tuen tasoilla olevia lapsia löytyy tutkimuksen perusteella suurimmasta osasta päiväkotiryhmistä. Vain yhden vastaajan ryhmän ei ollut käytössä yleistä, tehostetua tai erityistä tukea, ja loput vastaajista ilmoittivat meneillään olevan havainnointia ja pohdintaa tuen tasoille siirtymisestä. Siirryttäessä yleisestä tuesta tehostettuun ja erityiseen tukeen keinot laajenevat ja tuki muuttuu intensiivisemmäksi. Tehostetun ja yleisen tuen lapsien apuna on usein ryhmässä toimiva ryhmäavustaja, joskaan ei välttämättä kokopäiväisesti.

Oikean tuen tason valintaa lapselle ei pidetä varhaiskasvatuksen kentällä vastausten perusteella tarpeeksi selkeänä. On ymmärrettävää, että suuren tukikokonaisuuden integroituminen sujuvaksi osaksi varhaiskasvatuksen arkea kestää oman aikansa. Tuen tasot ovat olleet valtakunnallisesti käytössä vasta kahdeksan kuukauden ajan tämän tutkimuksen ajankohtana. On kuitenkin syytä pohtia, voiko asian kanssa kamppaileville varhaiskasvatuksen työntekijöille järjestää lisäkoulutusta aiheesta tai joillain muilla keinoin tukea oikean tuen tason valinnassa. Varhaiskasvatuksen opettajille ja erityisopettajille voitaisiin räätälöidä koulutuspaketti, jossa useiden konkreettisten esimerkkien avulla käydään tuen tasoja läpi.

Tuen tasoille sijoittuvien lasten kanssa pidettiin tärkeänä, että tiimi toimii samojen periaatteiden ja pelisääntöjen mukaisesti. Ryhmän käyttämien pedagogisten ratkaisujen toteutuminen vaatii kaikkien osallistumista ja positiivista suhtautumista ylimääräisen tuen antamiseen. Lapsen noustessa tuen tasolle lisääntyy myös yhteydenpito vanhempiin. Erityisopettajan konsultointi ja mahdollinen opetus nousivat

kaikkien vastaajien kommenteissa esiin tärkeydellään. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat osallistuivat poikkeuksetta aina lasten tukiasioihin, ja heidän konsultaatiolla oli suuri painoarvo.

9 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön teoriaosuuden kirjoittaminen tarkoitti samalla tutustumista syvällisesti koko varhaiskasvatuksen alaan vaikuttavaan uudistukseen lasten tukeen liittyen. Kaikilla varhaiskasvatuksessa työskentelevillä oli elokuussa 2022 varmasti paljon kysymyksiä ja epävarmuutta liittyen yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen. Mahdollisuus tehdä opinnäytetyö ja siihen liittyvä kysely tästä aiheesta tuntui mieluisalta, koska kaikki opittu tieto tukee ja helpottaa omaa varhaiskasvatuksen opettajan työtä. Yhtenä epäilyksenä oli riittävän monipuolisten lähteiden löytäminen näin tuoreesta aiheesta ja projektin saattaminen loppuun allekirjoittaneen kiireisessä aikataulussa. Varhaiskasvatuksen tuen tasoista löytyi kuitenkin jo useampi kirjoitettu kirja sekä muuta käyttökelpoista lähdemateriaalia. Aiheen läheisyys ja oman lapsiryhmän tukiasioiden miettiminen eivät kuitenkaan häirinneet opinnäytetyön kirjoittamista neutraalista näkökulmasta.

Työn empiriaosaan olisi ollut mielenkiintoista ottaa lisää kysymyksiä liittyen tuen tasojen vaikutuksista ja kentällä koetuista plussista ja miinuksista. Opinnäytetyö olisi voinut helposti paisua liian suureksi, ja nykyinen rajaus toimi erinomaisesti tuottaen hyödyllistä tietoa Lahden alueen varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Työstä hyötyvät etenkin varhaiskasvatuksen opettajat, joiden vastuulla on oman lapsiryhmän tukihakemusten tekeminen ja sopivan tuen tason tunnistaminen ja määrittäminen. Kuten kyselyn tuloksistakin kävi ilmi, lapsen tarvitseman tuen määrää on miettimässä opettajan tiimin lisäksi varhaiskasvatuksen erityisopettaja, lapsen vanhemmat sekä mahdollisesti moniammatillinen tiimi ja esihenkilö. Päätöstä ei kuitenkaan ole aina helppoa tehdä, ja pelkästään lapsen tuen tarpeen kirjoittaminen auki kaikkine ilmentymineen ja havaintoineen päiväkodin arjessa vie paljon aikaa. Näkemys- ja tulkintaerojen vuoksi esim. ryhmän mielestä täysin tehostetun tuen tason kriteerit täyttävä hakemus saattaa tulla yleisen tuen päätöksenä takaisin, mikä tarkoittaa tällä hetkellä vähäisempää resursointia kyseisen lapsen tukeen.

Kyselyn vastauksien perusteella on hyvä tarkastella tarvetta tuen tasoihin liittyvien koulutuksien lisäämisestä. Lahden alueella oli syksyn 2022 ja kevään 2023 muutamia etäkoulutuksia tuen tasoista, mutta näin suuren kokonaisuuden jakaminen muutamaiin 1,5 tunnin paketteihin tuntui etenkin vasta alalle valmistuvalle vähäiseltä. Päiväkodin arjen, rutiinien, opettajan tehtävien opettelu itsessään vaatii jo paljon energiaa ja ajatustyötä, sen rinnalla suurten kokonaisuuksien omaksuminen tuntuu paikoin raskaalta. Toimin oman 3–5-vuotiaiden ryhmän ainoana opettajana, joten kaikki opettajan paperityöt jäävät yhden henkilön harteille, ja tämä on suuri haaste myös tukeen liittyvissä asioissa. Varhaiskasvatuksen

erityisopettajien lisäkoulutusta aiheesta on myös hyvä pohtia, koska he toimivat konsultteina lähes kaikissa tukeen liittyvissä asioissa. Erityisopettajien kautta voitaisiin siirtää lisää osaamista tuen tasoista varhaiskasvatuksen opettajille. Olisi myös alalle tervettä, jos omatoimiseen opiskeluun ja tiedonkeräämiseen olisi varattu myös erillinen aika varsinaisen suunnitteluajan päälle. Esimerkiksi IT-alalla on normaalia, että työntekijällä on tietty tuntimäärä viikossa käytössä itsenäiseen opiskeluun.

Kyselyssä kerätyt pedagogiset ratkaisut korreloivat vahvasti aiheen kirjallisuudessa mainittujen tuen keinojen kanssa. Tuloksista näkyi selvästi pedagogisten ratkaisujen muuttuminen intensiivisemmiksi ja yksilöllisemmiksi mitä ylemmäs tuen tasoilla siirryttiin. Eri yksiköiden eri ryhmissä oli löydetty paljon hyviä ja toteuttamiskelpoisia keinoja auttaa eri tuen tasojen lapsia. Opinnäytetyössä ei ollut tarkoitus selvittää, mitä diagnooseja tai haasteita tuen tarpeeseen kätkeytyi, vaan kerätä käyttökelpoisia keinoja helposti kaikkien aiheesta kiinnostuneiden nähtäväksi. Samankaltaisuuksia ja päällekkäisyyksiä oli paljon, mutta toisaalta oli odotettuakin, että esim. kuvallista tukea käytettiin lähes jokaisessa ryhmässä. Olisi mielenkiintoista tehdä samanlainen kysely vuoden päästä uudestaan ja katsoa, onko pedagogisia tukitoimia kehitelty lisää, mahdollisesti jotain mitä ei tässä kyselyssä tullut esille. Toinen kiinnostava seikka olisi nähdä, onko vuoden päästä alalla työskentelevien helpompi tehdä rajanvetoa eri tuen tasojen välille.

Yhteiskunnan muuttuessa myös kasvatuksellisten asioiden tulisi muuttua mukana. Meillä on käytössä enemmän tutkittua tietoa kasvatukseen liittyen, ja sitä tulisi hyödyntää mahdollisimman paljon. Hyvinvointia ymmärretään syvällisemmin ja kehon hyvinvoinnin lisäksi nyt osataan keskittyä lisäksi mielen hyvinvointiin. Nykyajan maailmassa tarvitaan enemmän tunnetaitojen hallintaa, ajattelutaitoja, itsesääntelyä sekä sosiaalisia ja vuorovaikutustaitoja. Me, jotka toimimme nyt kasvatusalan ammattilaisina, olemme saaneet itse eri asioihin keskittyneen kasvatuksen ja tehtävänämmä on opetella niitä aikuisiällä itse. Meidän vanhempamme ja isovanhempamme ovat käyttäneet oman aikansa parasta tietämystä kasvatustyössään ja meidän tulisi tehdä samoin. Tutkimustiedon valossa tiedämme rangaistuksien ja pelkokasvatuksen negatiiviset vaikutukset mielenterveyteen ja henkiseen hyvinvointiin. Positiivisen pedagogiikan ja inklusiivisen ajattelun tulisi kulkea käsi kädessä, jos haluamme oikeasti tuottaa laadukasta varhaiskasvatusta lapsiläheisesti ja kaikkien lapsien vahvuuksiin tarttuen.

Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on jatkuvasti reflektoinnin paikka sen suhteen, tunnistaako kasvattaja, mihin suuntaan maailma on muuttumassa ja millaista lapsuutta lapset oikeasti tällä hetkellä elävät ja millaista todellisuutta he tulevat aikuisena elämään. Tämä tarkastelu auttaa hahmottamaan tarpeelli-

sia tietoja, taitoja ja ominaisuuksia, joita lähteä tavoittelemaan jo varhaiskasvatuksen polulla. Takertuminen menneisyyden pitämiseen nykyisyyttä parempana hyvääkin tarkoittava kasvattaja voi tahtomattaan estää ja rajoittaa nykyajan lapsuuden määritelmää. Tämän ajatus saattaa näkyä päiväkodeissa konkreettisesti esim. erilaisten leikkien arvostuksessa: hyväksytäänkö uudemmat ja aikuisille vieraampia leikkejä?

Varhaiskasvatuksen tuen tasoilla on potentiaalia tuoda tuki kaikille tukea tarvitseville lähipalvelun omaisesti omaan päiväkotiryhmään. On kuitenkin tunnistettava resurssien rajallisuus, joka luo realiteetteja suunniteltaessa etenkin ryhmävustajien lisäämistä tukea tarvitsevien ryhmään. Alalla vallitseva henkilöstöpula ei helpota avustajien saamista, kuten ei myöskään tarvittavan opettajamäärän turvaamista lapsiryhmissä, etenkin 3–5-vuotiaiden ryhmissä. Varhaiskasvatuksen opettajilla on vastuullaan ryhmän pedagoginen toiminta ja siihen liittyen myös tuen prosessien suunnittelu. Riittävätkö opettajien aika ja ryhmän resurssit tarjoamaan lapsille sitä tukea, jota lakikin edellyttää? Muutaman toimintakauden jälkeen on varmasti paremmin nähtävillä ensimmäisten valtakunnallisten tutkimusten valmistuessa, kuinka varhaiskasvatuksen tuen tasot oikeasti toimivat. Opinnäytetyö avaa hyviä jatkotutkimusaiheita tähän liittyen, mutta tuen tasojen tutkimusta voisi hyvin tehdä lasten ikäryhmiin liittyen. Mielenkiintoista ja hyödyllistä vertailua syntyisi selvittäessä onko tuen tasot yhtä vahvasti käytössä esim. 1–3-vuotiaiden kuin 3–5-vuotiaiden ryhmissä. Siitä johdettuna voitaisiin tarkastella tuen kestoa, riippuen tuen aloittamisen ajankohdasta.

Omat varhaiskasvatuksen kompetenssit kehittyivät vahvasti kaikilla sen osa-alueilla. Kasvanut tietämys tuen tasoista auttaa toimimaan lasten edun mukaisesti ja inklusiivisuutta tukien ja ammatilliseen reflektioon on saanut lisää syvyyttä. Opinnäytetyön avulla saatujen pedagogisten ratkaisujen avulla varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukainen toiminta saa lisää työkaluja, lisäten lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Työ antaa suoraan uusia ideoita pedagogiseen suunnitteluun, toimintaan ja arviointiin ja osoitti esim. perheiden kassa tehtävän yhteistyön tärkeyttä. Tuen tasoille noustessa on tärkeä hahmottaa ja tiedostaa palvelujärjestelmästä löytyvät osat esim. moniammatillisen tiimin muodossa. Osa perheistä ottaa tukiasiat toisia raskaammin ja on tärkeää pitää yhteyttä ja seurata perheen voimavaroja, jotka saattavat olla kuormittavan arjen takia jo katkeamisasteessa. Perheiden tukeminen ja kuulluksi tuleminen varmistaminen auttavat viemään tukiprosessin loppuun asti. Sosionomien ammatillista erityisosaamista kannattaa hyödyntää esim. linkkinä toimimisena perheen ja moniammatillisen tiimin välillä. Sosionomeilla on tärkeä paikka varhaiskasvatuksessa perheiden hyvinvoinnin ja jakamisen ymmärtäjinä.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino. Saatavissa: <https://www.elibrary.com/fi/book/978-951-768-385-2>. Viitattu 18.4.2023.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. Saatavissa: <https://www.elibrary.com/fi/book/978-951-768-035-6>. Viitattu 18.4.2023.
- Heiskanen, N. & Syrjämäki, M. 2022. Pienet tuetut askeleet. Varhaiskasvatuksen uudistuva tuki ja kehittyvät käytännöt. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laakso, P., Pihlaja, P. & Laakkonen, E. 2020. Inklusiivisen pedagogiikan johtaminen varhaiskasvatuksessa. Journal of Early Childhood Education Research. Volume 9, Issua 2, 2020, 373–398. Saatavissa: <https://journal.fi/jecer/article/view/114138/67337>. Viitattu 10.4.2023.
- Opetushallitus. 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf. Viitattu 6.3.2023.
- Parrila, S. & Fonsén, E. 2016. Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus. Käsikirja käytännön työhön. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pihlaja, P. & Viitala, R. 2022. Varhaiserityiskasvatus. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus. Saatavissa: <https://www.elibrary.com/fi/book/9789523703780>. Viitattu 16.4.2023.
- Sandberg, E. 2023. Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa. Saatavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 12.4.2023.
- Varhaiskasvatuslaki*. 540/2018. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>. Viitattu 12.4.2023.

Pedagogisiin tukitoimiin liittyvä kysely

1. Vastaajan koulutus/rooli päiväkodissa
 - a. Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja
 - b. Varhaiskasvatuksen opettaja
 - c. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja
 - d. Varhaiskasvatuksen esihenkilö
 - e. Jokin muu, mikä?

2. Työskentelen:
 - a. kunnallisessa päiväkodissa
 - b. yksityisessä päiväkodissa

3. Onko ryhmässäsi lapsia, jotka sijoittuvat yleisen, tehostetun tai erityisen tuen tasoille?
 - a. Kyllä
 - b. Ei
 - c. Havainnoimme ja tarkkailemme vielä tilannetta

4. Lapsiryhmän ikäjakauma
 - a. 1–3-vuotiaat
 - b. 3–5-vuotiaat
 - c. Jokin muu, mikä?

5. Millaisia pedagogisia tukitoimia teillä on käytössä yleisen tuen tasolla?

6. Millaisia pedagogisia tukitoimia teillä on käytössä tehostetun tuen tasolla?

7. Millaisia pedagogisia tukitoimia teillä on käytössä erityisen tuen tasolla?

8. Onko lapsen tilanteeseen sopivan tuen tason määrittäminen selkeää?
 - a. Kyllä
 - b. Ei

9. Millä menetelmillä arvioitte lapsen siirtymisen tuen tasolle tai tasolta toiselle? Ketkä kaikki prosessiin osallistuvat?

Kyselyn saatekirja varhaiskasvatuksen esihenkilöille

Hei!

Olen varhaiskasvatuksen opettajana toimiva Centria-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija. Teen opinnäytetyötä tuen tasojen pedagogisista ratkaisuista ja haluaisin kerätä yksien kansien sisään Lahden kaupungin varhaiskasvatuspalvelujen ammattilaisten käytössä olevia pedagogisia ratkaisuja tuen ta-soilla olevien lasten kanssa. Hyvien käytänteiden keksiminen ja kehittäminen vaatii ammattitaitoa sekä luovuutta ja yhteen kerätyistä pedagogisista ratkaisuista on varmasti hyötyä jokaisessa yksikössä. Toi-von että vastaisit ajatuksella kyselyyn, joka sisältää avoimia sekä valmiin vaihtoehdon kysymyksiä. Kysely on auki 14 päivän ajan ja vastaaminen tapahtuu nimettömänä Webropol-lomakkeella. Vastaajia ei ole mahdollista tunnistaa vastausten perusteella. Tutkimusaineisto säilytetään vain opinnäytetyön ajan ja tuhoetaan työn valmistuttua.

Valmis opinnäytetyö tulee löytymään Theseuksen tietokannasta kesän 2023 aikana. Minulta voi myös kysyä sähköpostilla linkkiä valmiiseen tutkimukseen kesäkuussa.

Tässä linkki kyselyyn, vastausaikaa on 31.3.2023 asti:

<https://link.webpolsurveys.com/S/1D45D164C3744472>

Kiitos kaikille vastanneille jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin,

Riku Rantasalo,

Möysän päiväkot

riku.rantasalo@edu.lahti.fi